

Ex librisek megjelenése – magyar könyvgyűjtők első könyvjegye

NYOMDÁSZATTÖRTÉNETI TÖREDÉKEK

Szerkeszti: Gécs Béla

Egykor úgy tartották – az igazi könyvkedvelő polcáról leemelt könyvben három ember megjegyzése található. Az író a címlapon mutatkozik be, a nyomdász vagy kiadó a maga jelvényével, impresszumával, végül a tulajdonos, aki egy képecske be- ragasztásával fejezi ki a könyvhöz való tulajdonjogát.

Eza képecske az ex libris, amelynek szó szerinti jelentése, hogy – könyveiből.

A középkori írott könyvek igen nagy értéket képviseltek, ezért láncokkal erősítették a könyvtárak állványaihoz. A családok köny-

veinek fedelére a címert dob- bornyomással, remekbe készült arany-, ezüst- és egyéb fémveretekkel dekorálták.

Eredetileg a könyv birtokosa kézírással jelezte a könyvön tulajdonjogát, vagy családi címerét festette bele. Később címereket, jelvényeket festettek pergamenlapocskákra, melyeket azután könyvekbe ragasztottak. Ezek voltak az ex librisek elődei.

Az igazi ex librisek a könyvnyomtatás feltalálásával egyidejűleg léptek ki művészi kivitelű fametszetek alakjában. Első nagymestere Dürer Albert (1471–

1528) volt. Őt követően más neves művészek, különösen: Barkmair, Halbein, Cranach, Lukársa, Bartalazzi sem tartották méltóságon alulinak, hogy egy-egy ex librisrajzoljanak vagy metszenek.

A könyvnyomtatás örökbecsű feltalálása és fejlődése kevésbé vagyonos emberek részére is hozzáférhetőbbé téve a könyvet, ezáltal az ex libris is mindinkább tért hódított és művészi irányba fejlődött.

Előállítási módjuk fa- vagy vas- és rézmetszet, valamint ólombe- tűvel szedett, körzetekkel díszített magasnyomási eljárással készült typo-ex librisek.

A magasnyomás értékes ex libris-példányai az ősnymdászattól kezdve fametszetről készültek.

A nemes nyomástechnikák évszázados fejlődése minőségi javulást hozott, az egyre népszerűbb ex librisek kivitelezésében. A fa-, réz és acélmetszetek merevségét felváltotta a könnyen kezelhető tollrajz, a litográfia technika.

Az első nyomtatott ex libris 1480-ból való, ez időtől kezdve használatuk külföldön mindinkább elterjedt. A legrégebb ismert magyar ex libris a 16. század második feléből való, és Teilnkes János pozsonyi gazdag könyvgyűjtő polgáré. A rézmetszetű, kör alakú 77 mm átmérőjű ex libris stilizált koszorúban, vonalazott alapon a Teilnkes családi címerével – a kétfejű és ágas farkú oroszlánnal. A pajzson csórsisak

Az első magyar ex libris

Bánffy György gróf ex librise

fölött kinövő, kar nélküli emberi alak, fején ágas-bogas szarvakkal. Koszorúban a felírás – HANS TEILNKES VON PRESPURG.

A korszakból magyar ex libris csak szórványosan fordult elő, s művészi kivitelű kevés akadt közülük. A későbbi századok nagy könyvgyűjtői közül sokan jelölték könyveiket ex librisrel. Néhányan közülük: gróf Széchenyi Ferenc, gróf Teleki Sándor, Árady Nep, János püspök, Toldy László, Székely Sámuel, gróf Mikó Imre, a brassói Müller család és sokan mások.

Prüner Adolf könyve

Nádasdi könyvjegye

A 17. századból való gróf Nádasdi Ferenc 14×11 cm méretű rézmetszetes ex librise. A barokk keretbe foglalt két angyal által tartott címer: vizen úszó lápszigeten, két nádszál között jobbra lépegető, kiterjesztett szárnyú vadlúd. A két angyal által tartott szalagon a Virtus Clara Aeter Naque felírás. A grafikai rész alatt hatsoros vers. Gróf Bánffy György rézbe vésett ex librise 12×7,3 cm méretű. Családi címerében a koronából kinövő kardot tartó griff látható, a pajzs fölött kilencágú gyöngyös koronával. Felül a szalagon latin nyelvű idé-

zet, az alsó részen a könyvjegy-tulajdonos Bánffy gróf nevével.

1900 első évtizedéből való Prüner Arnoldnak Kozma Lajos építész rajzolta ex librise. Témája az élet allegóriája: a könyvből kiindul a férfi, ki az igazság lámpásával keresi az életcélt, az ideált, s a nő is, ki szintén az élet tövise és itt-ott rózsás útjain halad: de végtére is találkoznak, s a szeretet diadalt ül.

Nálunk a 19. század végétől kezdtek alaposabban foglalkozni az ex librisrel. Rövid néhány év elég volt ahhoz, hogy a könyvgyűjtők serege megkedvelje.